

MATERIAŁY I SPRAWOZDANIA

RZESZOWSKIEGO
OŚRODKA
ARCHEOLOGICZNEGO

XXXV

Muzeum Okręgowe w Rzeszowie
Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego
Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego

MATERIAŁY I SPRAWOZDANIA
Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego

Tom XXXV

Rzeszów
2014

Komitet Redakcyjny:
Sylwester Czopek, Václav Furmánek (Słowacja), Diana Gergova (Bułgaria),
Sławomir Kadrow, Michał Parczewski, Aleksandr Sytnyk (Ukraina)

Zespół stałych recenzentów:
Jan Chochorowski, Igor Chrapunov (Krym), Wojciech Chudziak, Eduard Droberjar (Czechy),
Lubomira Kaminská (Słowacja), Przemysław Makarowicz, Anna Zakościelna

Pozostali recenzenci tomu XXXV:
Wojciech Blajer, Andrzej Kokowski, Maria Łanczont, Michał Parczewski, Janusz Rieger,
Marcin Wołoszyn, Paweł Valde-Nowak, Jarosław Żrałka

Redaktor
Sylwester Czopek
(sycz@archeologia.rzeszow.pl)

Sekretarze Redakcji:
Joanna Ligoda, Joanna Podgórska-Czopek
(archo@muzeum.rzeszow.pl)

Strona internetowa czasopisma:
www.archeologia.univ.rzeszow.pl/?page_id=337

Tłumaczenia
Barbara Jachym – język niemiecki
Beata Kizowska-Lepiejza – język angielski

Zdjęcie na okładce:
Naczynie kultury Chimú (fot. Maria Szewczuk, Marek Kosior)

© Copyright by Muzeum Okręgowe w Rzeszowie
© Copyright by Instytut Archeologii UR
© Copyright by Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego
© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Zimowit”

ISSN 0137-5725

WYDAWCA

Muzeum Okręgowe
w Rzeszowie
35-030 Rzeszów
ul. 3 Maja 19
tel. 17 853 52 78

Instytut Archeologii
Uniwersytetu Rzeszowskiego
35-015 Rzeszów
ul. Moniuszki 10
tel. 17 872 15 90

FUNDACJA

RZESZOWSKIEGO OŚRODKA
ARCHEOLOGICZNEGO
Fundacja Rzeszowskiego
Ośrodka Archeologicznego
35-015 Rzeszów
ul. Moniuszki 10
tel. 17 872 15 81

Oficyna Wydawnicza
„Zimowit”
35-604 Rzeszów
ul. Zimowita 6/5
oficyna.zimowit@gmail.com

*W 2014 roku
Profesor Tibor Kemenczei
obchodzi jubileusz 75-lecia urodzin.
Z tej okazji wybitnemu badaczowi
epoki brązu i wczesnej epoki żelaza
ten tom poświęcamy*

Redakcja

SPIS TREŚCI

Tibor Kemenczei – 75	7
----------------------------	---

STUDIA I MATERIAŁY

Jan Chochorowski , Scytowie a Europa Środkowa – historyczna interpretacja archeologicznej rzeczywistości	9
Janusz Kowalski-Bilokrylyy , Pochodzenie kolczyków typu Kłyżów	59
Josyp J. Kobał , Scheibengedrehte graue Keramik der Kuštanovice Kultur aus Transkarpatien (Ukraine)	65
Sylwester Czopek, Andrzej Pelisiak , Remarks on the Tarnobrzeg Lusatian culture flintworking with particular emphasis on settlement materials	77
Monika Kuraś, Tomasz Tokarczyk , Osada tarnobrzesckiej kultury łużyckiej na stanowisku numer 26 w Sarzynie, pow. leżajski	87
Anna Bajda-Wesołowska, Tomasz Bochnak, Monika Hozer , Bogaty grób kobiety z wczesnej epoki żelaza odkryty w miejscowości Zabłotce, pow. jarosławski, stan. 27	105
Agnieszka Reszczyńska , Nowe materiały do poznania włókiennictwa kultury przeworskiej z obszaru południowo-wschodniej Polski	127
Юрий А. Пуголов, Сергей А. Горбаненко , Печь как культовое место в жилище северян: археологические данные	141
Tomasz Dzieńkowski , Stan, potrzeby i perspektywy badań archeologicznych nad wczesnym średniowieczem zachodniej części ziemi chełmskiej	151
Marek Florek , Czy „grodzisko” to dawny, zniszczony gród? O niebezpieczeństwach korzystania ze źródeł topomastycznych	171
Wojciech Krukar , Uwagi historyczno-geograficzne do hydronimii wschodniej części Karpat polskich	189

SPRAWOZDANIA I KOMUNIKATY

Piotr Gębica, Sławomir Superson, Monika Hozer, Anna Bajda-Wesołowska , Geoarcheologiczny zapis ewolucji doliny Wisłoka na przykładzie stanowiska nr 19 w Białobrzegach	217
Sławomir Superson , Znaczenie datowań archeologicznych i radiowęglowych w określaniu wieku współczesnych aluwii powodziowych na stanowisku Budy Łańcuckie III	227
Marta Połtowicz-Bobak, Dariusz Bobak, Piotr Gębica , Nowy ślad osadnictwa magdaleńskiego w Polsce południowo-wschodniej. Stanowisko Łąka 11–16 w powiecie rzeszowskim	237
Michał Dobrzyński, Michał Parczewski, Katarzyna Piątkowska, Małgorzata Rybicka , Zabytki kultury pucharów lejkowatych w miejscowości Jasienica Sufczyńska, stan. 5, na Pogórzu Przemyskim	249
Elżbieta M. Kłosińska , Nieznana szpila brązowa z miejscowości Pasieki, pow. Tomaszów Lubelski	259
Elżbieta M. Kłosińska , Unikatowa fibula brązowa z terenu Lubelszczyzny	263
Piotr N. Kotowicz , Ostroga żelazna z okresu wpływów rzymskich z Międzybrodzia, pow. Sanok	269
Magdalena H. Rusek, Kamil Karski , The double-chambered vessel of the Chimú culture in the Castle Museum in Łańcut	273
Oksana Adamyszyn , Działalność archeologiczna Jurija Zacharuka na zachodzie Ukrainy (z okazji 100-lecia urodzin)	281

RECENZJE

Tadeusz Malinowski , (rec.) Alina Jaszewska, Sławomir Kałagate (red.), <i>Wicina. Badania archeologiczne w latach 2008–2012 oraz skarb przedmiotów pochodzących z Wiciny</i> , wyd. Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich Oddział Lubuski, Fundacja Archeologiczna, Zielona Góra 2013, 593 strony, ilustracje, ISBN 978-83-938557-0-4	285
Edyta A. Marek , (rec.) Leszek Gardeła, Kamil Kajkowski (red.), <i>Motywy przez wieki. Tom 1. Motyw głowy w dawnych kulturach w perspektywie porównawczej</i> , Bytów 2013, 303 strony	291

„AAASC”	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
„AAC”	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
„AAR”	– „Analecta Archaeologica Ressoviensia”, Rzeszów
„AHP”	– „Archaeologia Historica Polona”, Toruń
„AMM”	– „Acta Militaria Mediaevalia”, Kraków – Sanok
„APolski”	– „Archeologia Polski”, Warszawa
„APŚ”	– „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, Lublin
„AR”	– „Archeologické Rozhledy”, Praha
„FAP”	– „Fontes Archaeologici Posnanienses”, Poznań
„IA”	– „Informator Archeologiczny”, Warszawa
„Kwartalnik HKM”	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
„MA”	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków
„Mat. Star.”	– „Materiały Starożytne”, Warszawa
„Mat. Star. Wcz.”	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
„Mat. Wcz.”	– „Materiały Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
„(M)SROA”	– „(Materiały) i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów
„PamatkyA.”	– „Památky Archeologické”, Praha
„PBF”	– „Prähistorische Bronzefunde”, München
„PMMAiE”	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Łódź
„Pom. Ant.”	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
„Prz. Arch.”	– „Przegląd Archeologiczny”, (Poznań, Wrocław – Poznań)
„RChełmski”	– „Rocznik Chełmski”, Chełm
„RPrzemyski”	– „Rocznik Przemyski”, Przemyśl
„Sil. Ant.”	– „Silesia Antiqua”, Wrocław
„Slav. Ant.”	– „Slavia Antiqua”, Poznań
„Spr. Arch.”	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
„WA”	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
„ZOW”	– „Z otchłani wieków”, Warszawa

*Agnieszka Reszczyńska**

Nowe materiały do poznania włókiennictwa kultury przeworskiej z obszaru południowo-wschodniej Polski

New materials useful to study the textile industry of the Przeworsk culture from the south-eastern Polish territories

The article presents the finds of newly discovered loom weights coming from the Przeworsk culture settlements in Zamiechów, site 1, Chłopice, site 16 and Ożańsk, site 13. These sites have been researched recently within the pre-investment excavation research conducted along the A4 motorway construction in the Podkarpackie voivodeship. The registered artefacts have been analyzed from various points of view such as a form, size, weight and the chronology in relation to similar, already published materials of the Przeworsk culture which were discovered in the south-eastern Poland. On this basis, it was found that, as for the other areas occupied by the settlement of the Przeworsk culture, the main and most commonly reported type of loom weights are conical or pyramid-shaped forms, used to weight the warp threads in a vertical loom. Exceptionally, researchers also recorded in one of these sites a plano-convex form, which was typical for materials of the Wielbark and Luboszyce cultures.

Moreover, immovable features have been also analyzed, where the discussed weights were discovered. The analysis was based on their outlines, profiles, size and distribution of postholes, and it let the researcher attempt to determine their function and possible links with weaving activities.

KEY WORDS: Roman period, Przeworsk culture, settlements, weaving, loom weights

W trakcie szerokopłaszczyznowych badań archeologicznych w latach 2005–2011, poprzedzających budowę autostrady A4 na terenie województwa podkarpackiego, przebadano łącznie 83 stanowiska, obejmujące powierzchnię prawie 140 ha (S. Czopek, A. Pelisiak 2011, s. 5, 11). Wśród nich znalazły się także stanowiska z materiałami datowanymi na okres rzymski, głównie o charakterze osadowym (S. Czopek 2011, s. 92), które przyniosły wiele nowych informacji pogłębiających wiedzę na temat różnych dziedzin życia i działalności gospodarczej ówczesnej ludności.

Jedną z dziedzin produkcji „przydomowej”, której ślady rejestrujemy na stanowiskach osadowych od epoki neolitu do

czasów nowożytnych, jest niewątpliwie włókiennictwo. Najwięcej informacji wzbogacających wiedzę o tej części produkcji przynoszą znaleziska tkanin odkrywanych w trakcie wykopalisk (J. Maik 1977; 1988, s. 21–48; 2012, s. 9). Jednakże w przypadku stanowisk o charakterze osadowym częściej mamy do czynienia tylko z pojedynczymi narzędziami używanymi na różnych etapach produkcji tekstyliów. Do tego typu źródeł należą najczęściej spotykane gliniane przęśliki, odkrywane zarówno w zespołach osadowych, jak i grobowych. Rzadziej rejestrowane są ciężarki tkackie, występujące jedynie w kontekście osadowym. Nie znane są żadne egzemplarze, które stanowiłyby wyposażenie pochówku (J. Maik 2012, s. 9).

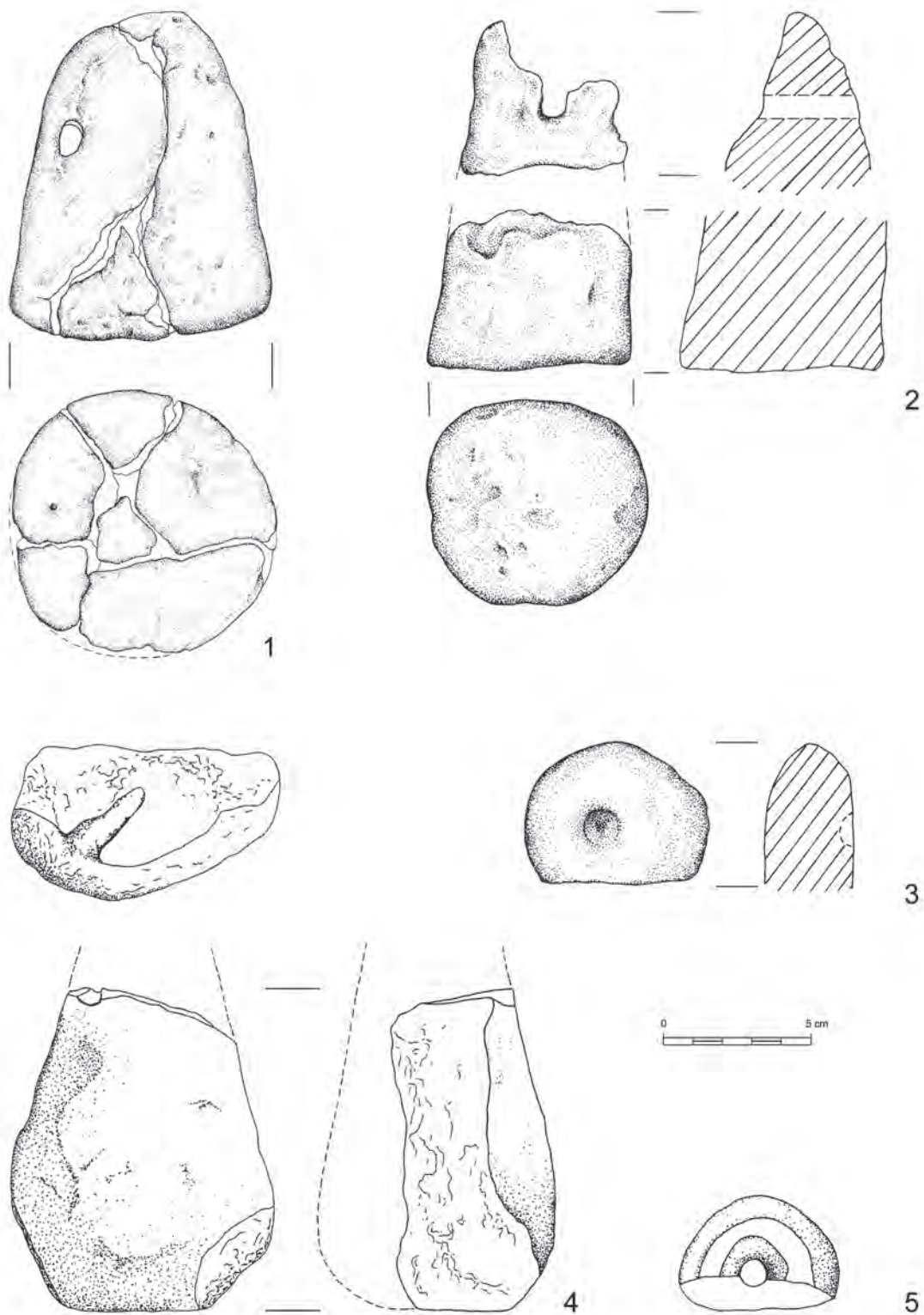
CIEŻARKI TKACKIE Z BADAŃ PRZEDINWESTYCYJNYCH NA TRASIE BUDOWY AUTOSTRADY A4 Z OBSZARU WOJ. PODKARPACKIEGO

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie nowych materiałów, odkrytych w trakcie badań przedinwestycyjnych na obszarze południowo-wschodniej Polski, reprezentujących tę drugą, rzadziej spotykaną kategorię narzędzi włókienniczych, jaką są ciężarki tkackie. Na trzech niezbyt odległych od siebie osadach ludności kultury przeworskiej w Zamiechowie stan. 1, Chłopicach stan. 16¹ oraz Ożańsku stan. 13,

odnotowano łącznie sześć zabytków tego typu. Wymienione osady położone są na obszarze gminy Chłopice (Zamiechów, Chłopice) oraz gminy Pawłosiów w powiecie jarosławskim. Przebadane zostały w sezonach 2009 i 2010, na trasie budowy autostrady A4 na odcinku Przeworsk – Radymno. Na ich terenach zarejestrowano pozostałości domostw o charakterze mieszkalno-gospodarczym, reprezentowane przez obiekty na-

¹ W tym miejscu chciałabym serdecznie podziękować autorkom badań i opracowań materiałów ze stanowisk Chłopice 16 i Ożańsk 13

– mgr Sylwii Jędrzejewskiej oraz mgr Magdalenie Wilk, za udostępnienie zabytków i informacji do niniejszego artykułu.

Tabl. I. Ciężarki tkackie i przęślik z badań przedinwestycyjnych na trasie budowy autostrady A4: 1 – Zamiechów, stan. 1, ob. 7; 2 – Zamiechów, stan. 1, ob. 272; 3 – Zamiechów, stan. 1, ob. 464A; 4-5 – Chłopice, stan. 16, ob. 552 (rys. 1-3 – J. Nawrot-Bukowiec, 4-5 – A. Kondrat)

Taf. I. Webgewichte und ein Spinnwirtel – die Ausgrabungen im Vorfeld des Baus der Autobahn A4: 1 – Zamiechów, Fst. 1, Obj. 7; 2 – Zamiechów, Fst. 1, Obj. 272; 3 – Zamiechów, Fst. 1, Obj. 464A; 4-5 – Chłopice, Fst. 16, Obj. 552 (Abb. 1-3 – J. Nawrot-Bukowiec, 4-5 – A. Kondrat)

ziemne o konstrukcji słupowej oraz zagłębione w typie półziemianek. Odkryto również części produkcyjne osad z charakterystycznymi czworokątnymi paleniskami (S. Czopek 2011, s. 94). W wypełniskach obiektów ziemnych, przede wszystkim zarejestrowana została ceramika naczyńowa, ale także polepa, kości zwierzęce oraz pojedyncze przedmioty związane z typową wytwórczością „przydomową” ludności kultury przeworskiej, do których właśnie należą ciężarki tkackie. Poza wspomnianą produkcją włókienniczą na stanowisku w Zamiechowie odkryto również ślady innej działalności gospodarczej z okresu rzymskiego, a mianowicie pracownię obróbki bursztynu oraz rogu i kości (porównaj A. Reszczyńska *et al.* 2013).

Na osadzie kultury przeworskiej w Zamiechowie na stanowisku 1 pozostałości produkcji włókienniczej zarejestrowano w trzech budynkach ziemnych o numerach 7, 272 i 464A. Stanowiły je zniszczone ciężarki gliniane, będące świadectwem wykorzystywania pionowych krosien tkackich. Dwa ciężarki mają kształty stożka z zaokrąglonym wierzchołkiem. Ich wymiary wynoszą: wysokość 120 mm i średnica podstawy 100 mm, średnica otworu około 10 mm (tabl. I, 1; tabela 1 poz. 19) oraz wysokość około 140–150 mm i średnica podstawy 80 mm, średnica otworu około 10 mm (tabl. I, 2; tabela 1 poz. 20). Pierwszy z nich posiada tylko częściowo przewiercony otwór i nie można wykluczyć, że właśnie w trakcie przewiercania uległ zniszczeniu, ponieważ został odkryty w siedmiu fragmentach. Powierzchnia zabytku jest zagładzana o barwie szaropomarańczowej. Drugi ciężarek natomiast zachował się w dwóch fragmentach i ma uszkodzoną partię wierzchołkową, jego powierzchnia ma barwę szarocegląstą zagładzaną. Trzeci ciężarek ma formę okrągłą o średnicy 68 mm i grubości 34 mm i podobnie jak wcześniej wspomniany okaz stoż-

kowaty, także tylko częściowo nawiercony otwór o średnicy 12 mm; powierzchnia zagładzana szaropomarańczowa (tabl. I, 3; tabela 1, poz. 21).

W Chłopcach na stanowisku 16 odkryto ciężarki tkackie w obiekcie numer 552 oraz w warstwie kulturowej na obszarze ara 180. Egzemplarz z obiektu 552 prawdopodobnie pierwotnie miał formę stożka lub ostrosłupa z zaokrąglonymi narożnikami podstawy. Zachował się jedynie we fragmencie, od podstawy do wysokości otworu, przewierconego poziomo w części wierzchołkowej. Powierzchnia ciężarka była wygładzona o barwie ceglastej i ciemnoszarej. Obecna wysokość ciężarka wynosi 87 mm, średnica podstawy przypuszczalnie mierzyła ok. 80 mm, natomiast średnica otworu około 10 mm (tabl. I, 4, tabela 1 poz. 1). Razem z ciężarkiem w obiekcie odnotowano także fragment przęślika glinianego, trójczłonowego o korpusie walcowatym i częściach przybiegunowych w formie ściętych stożków z wgłębieniami przy otworach, o gładkiej brunatnej powierzchni. Wymiary przęślika wynosiły: średnica ok. 50 mm; wysokość 22 mm; średnica otworu 6 mm (tabl. I, 5). Drugi niewielki fragment ciężarka, zarejestrowany w warstwie kulturowej na obszarze ara 180 i głębokości 40 cm od poziomu gruntu. Miał silnie zniszczoną powierzchnię o barwie jasnobrunatnoceglastej, a stan zachowania nie pozwala na ustalenie jego pierwotnej formy (tabela 1 poz. 2).

Niewielki fragment ciężarka tkackiego, prawdopodobnie pierwotnie także w formie ostrosłupa, odkryty został również w materiałach osadowych na stanowisku Ożańsk 13, w obiekcie 1400. Zachowała się tylko część dolnej partii o długości około 50 mm, prawdopodobnie do wysokości poziomo przewierconego otworu (tabela 1 poz. 13).

CIEŻARKI TKACKIE Z TERENU KULTURY PRZEWORSKIEJ W POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ POLSCE

Gliniane ciężarki tkackie są niezbędnym elementem pionowego krosna, służącym do obciążania pionowo rozciągniętych nici osnowy. Napinają je i jednocześnie umożliwiają utworzenie przesmyku tkackiego (T. Łaszczewska 1966, s. 38–39). Otwór na nici osnowy umieszczany był poprzecznie w górnej, węższej części ciężarka lub też pośrodku, w przypadku form okrągłych (J. Maik 2012, s. 59). Prawdopodobnie poszczególne okazy wykonywane były dla konkretnego krosna tkackiego, dlatego też w odróżnieniu od samego krosna były produktem jednorazowego użytku. Na pewno nie były przenoszone razem z jego drewnianymi elementami, kiedy zmieniano miejsce zamieszkania. Łatwiej było wykonać nowe ciężarki na miejscu niż przetransportować stare, co różniło je także od mniejszych przęślików zabieranych ze sobą, a także dużo staranniej wykonanych (T. Łaszczewska 1966, s. 39; J. Maik 2012, s. 61).

Najstarsze ślady archeologiczne, potwierdzające istnienie tkactwa na ziemiach polskich, pochodzą z neolitu (T. Łaszczewska 1966, s. 22). Wówczas ciężarki tkackie miały formy bardziej zróżnicowane niż okazy z późniejszych epok. Były słabo wypalone i przyjmowały kształty od walcowatych, bardziej przypominających w formie ostrosłup, przez kuliste, płaskokuliste, po podłużne bez otworu (T. Łaszczewska 1966, s. 30, ryc. 7; T. J. Chmielewski 2009, s. 172–195, ryc. 99). Wyraźne zmiany w formach ciężarków tkackich zaszły w późnej epo-

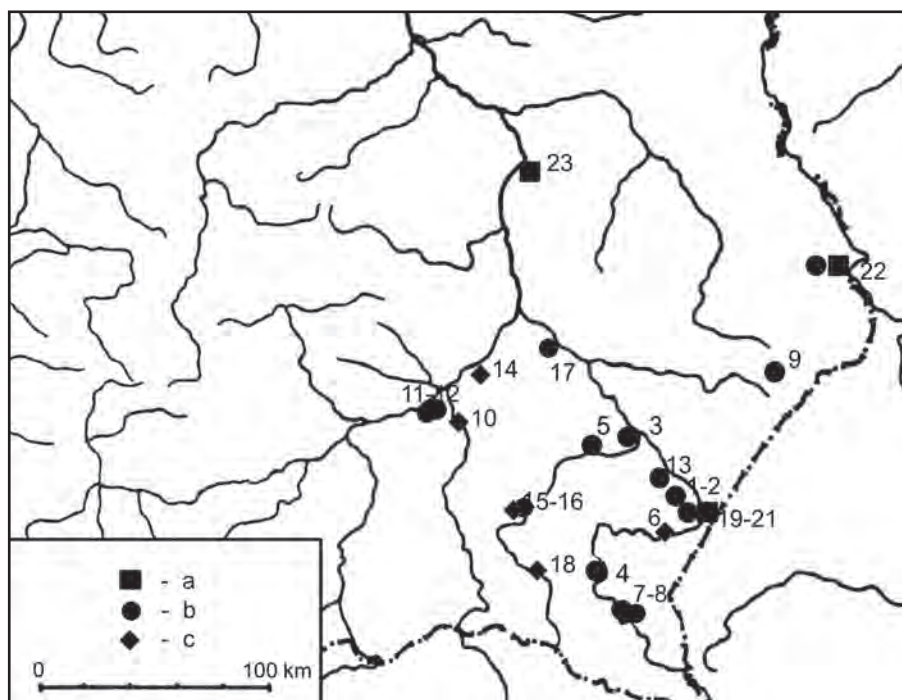
ce brązu i wczesnej epoce żelaza, kiedy zaczęto powszechnie stosować nowy splot – skośny, a nie tylko płócienny lub jego pochodne, jak to miało miejsce wcześniej (T. J. Chmielewski 2009, s. 209; tam dalsza literatura). W porównaniu z okresami poprzednimi kształty ciężarków bardziej się ujednoliciły. Zaczęły dominować okazy stożkowate, w których otwory na nici osnowy umieszczone były poziomo, na $\frac{2}{3}$ wysokości zabytku. Charakteryzowały się także lepszym wypałem niż obciążniki warsztatów neolitycznych (T. Łaszczewska 1966, s. 36; T. J. Chmielewski 2009, s. 209).

Formy ciężarków tkackich, pochodzące z okresu rzymskiego oraz wędrowek ludów, przypominają egzemplarze odkrywane w zespołach datowanych na wczesną epokę żelaza. Znane są dwie główne odmiany tej kategorii zabytków: formy stożkowate, w kształcie ostro- lub graniastostłupa z poziomym otworem na nici osnowy umieszczonym w górnej – węższej części ciężarka na $\frac{2}{3}$ jego wysokości, a także okazy okrągłe z centralnie umieszczonym otworem, przez który przeciągano wiązkę nici (T. Łaszczewska 1966, s. 50–51; J. Maik 2012, s. 59). Obie opisane odmiany ciężarków tkackich są formami często rejestrowanymi na ziemiach polskich w okresie rzymskim, zarówno w jego wczesnej, jak i młodszej fazie (J. Maik 2012, s. 59–61). Ciężarki te, nawet pochodzące z jednej osady mogą mieć różną wagę i wielkość. Waga ich zwykle przybie-

rała wartości od ok. 55 dkg do 1,5 kg, choć znane są okazy, których masa sięgała nawet 3,4 kg (K. Barska 2001, s. 69–73; 2004, s. 45–54). Prawdopodobnie ich waga i wielkość miały związek z grubością i surowcem przędzy osnowy, co wskazywałoby na odpowiednią wiedzę specjalistyczną ówczesnych tkaczy (T. Łaszczewska 1966, s. 51; J. Maik 2012, s. 75). Badania wykonywane na ciężarkach z młodszej epoki kamienia pokazują, że zmienność morfologiczno-wagowa obciążników może w sposób pośredni świadczyć o jakości wykonywanych tkanin. Najważniejszym parametrem pod tym względem jest grubość poszczególnych egzemplarzy. Ciężarki o formach wypłaszczonych są bardziej optymalne, a ich grubość ma istotne znaczenie dla charakteru uzyskanej tkaniny. Zmniejszenie rozmiarów obciążników osnowy i możliwość podwieszania ich większej liczby obok siebie, umożliwiało zagęszczenie nici w osnowie (zob. T. J. Chmielewski 2009, s. 210, tam dalsza literatura). Ponadto ważna jest siła naprężenia nici osnowy, wymagana dla poszczególnych surowców użytkowanych przez społeczności pradziejowe. Waga ciężarków, stosowanych do naprężania nici lnianych jest około cztery razy większa niż w przypadku nici wełnianych. Zatem, biorąc pod uwagę wyniki badań eksperymentalnych, lekkie ciężarki prawdopodobnie służyły do obciążania wełnianych strun osnowy (T. J. Chmielewski 2009, s. 211).

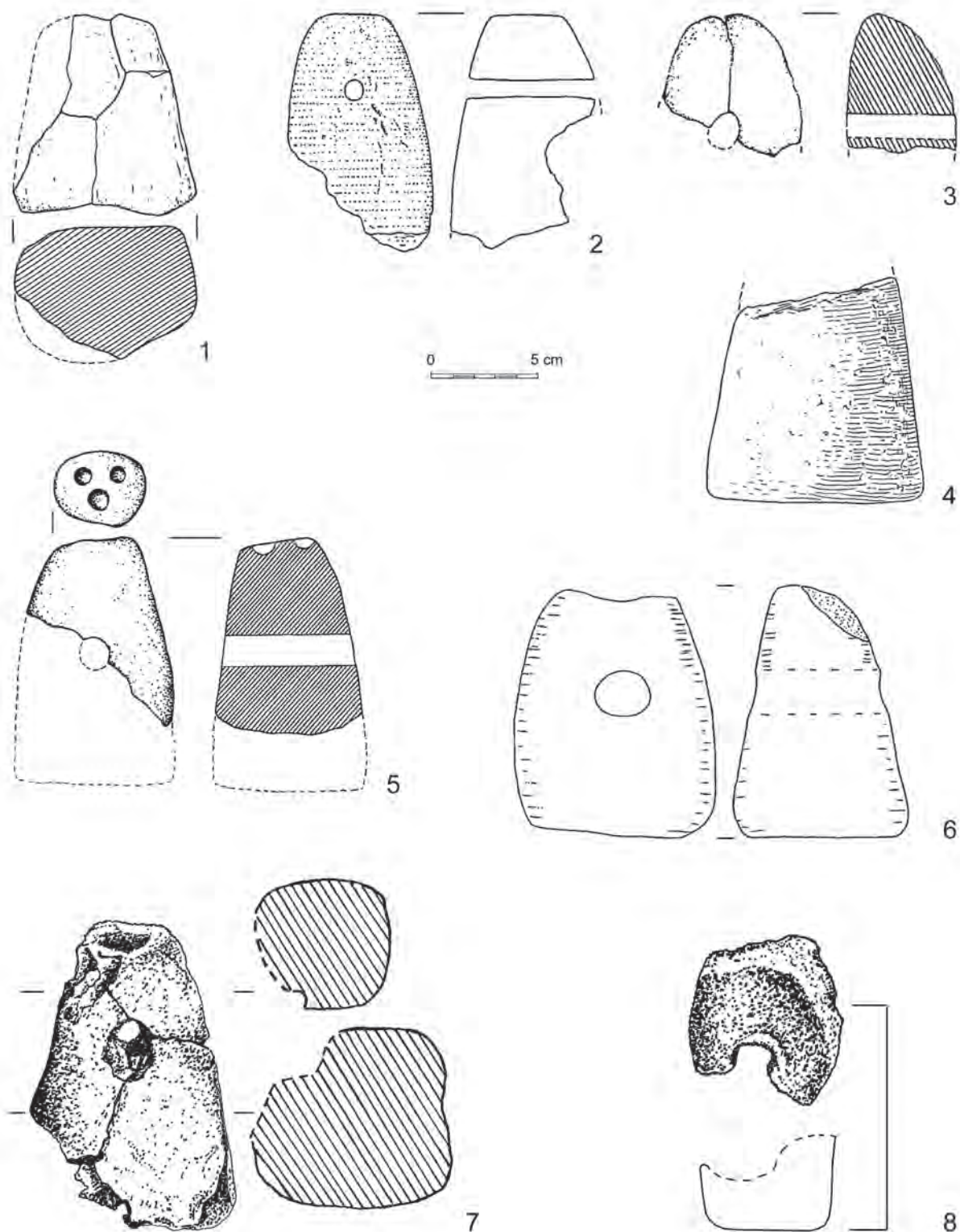
W kulturze przeworskiej gliniane ciężarki tkackie poświadczane są na ponad 80 stanowiskach osadowych (A. Michałowski 2011, s. 166). W dotychczas opublikowanych materiałach, pochodzących z obszaru południowo-wschodniej Polski, zabytki te wymienione zostały na 12 stanowiskach, na których odkryto co najmniej 15 tego typu okazów (tabela 1, ryc. 1). Niestety stan publikacji tej kategorii znalezisk nie jest zadowalający. W przypadku czterech osad (Kraciczyn, Mielec, Skopanie, Wietrzno) jedynie zamieszczona została wzmianka o zarejestrowaniu na stanowisku ciężarków tkackich. W wielu przypadkach pominięta została również strona ilustracyjna publikacji tej kategorii zabytków. Ryciny sporządzone zostały zaledwie dla dziewięciu egzemplarzy (tabl. II). Natomiast okaz z obiektu w Łukawicy opublikowany został w formie fotografii (M. Piotrowski *et al.* 2006, ryc. 6).

Analizując te niepełne informacje można stwierdzić, że podobnie jak na innych terenach zajmowanych przez ludność kultury przeworskiej, ciężarki tkackie odnotowane zostały zarówno w zespołach datowanych na wczesny, jak i na młodszy oraz późny okres rzymski. Przeważają okazy pochodzące z zespołów datowanych na III i IV w. (tabela 1). Materiały z fazy B2 reprezentuje jeden egzemplarz, odkryty na osadzie w Hłomczy (A. Muzyczuk, E. Pohorska-Kleja 1994, s. 72, 85, tabl. V, 23). Włącznie z opisanymi powyżej okazami z Za-

Ryc. 1. Rozmieszczenie ciężarków tkackich na osadach z okresu rzymskiego na terenie Polski południowo-wschodniej: a – ciężarki płaskokuliste; b – ciężarki stożkowate lub w formie ostrosłupa; c – formy nieokreślane; 1–2 – Chłopice; 3 – Grodzisko Dolne; 4 – Hłomcza; 5 – Korniaktów Północny; 6 – Kraciczyn; 7–8 – Lesko; 9 – Łukawica; 10 – Mielec; 11–12 – Otałęż; 13 – Ożańsk; 14 – Skopanie; 15–16 – Strzyżów; 17 – Turbia; 18 – Wietrzno; 19–21 – Zamiechów; 22 – Hrubieszów-Podgórze; 23 – Dobre

Abb. 1. Verteilung der Webgewichte in den Siedlungen aus der römischen Kaiserzeit auf den Gebieten Südostpolens: a – flachkugelige Webgewichte; b – kegel, oder pyramidenförmige Webgewichte; c – unbestimmte Formen; 1–2 – Chłopice; 3 – Grodzisko Dolne; 4 – Hłomcza; 5 – Korniaktów Północny; 6 – Kraciczyn; 7–8 – Lesko; 9 – Łukawica; 10 – Mielec; 11–12 – Otałęż; 13 – Ożańsk; 14 – Skopanie; 15–16 – Strzyżów; 17 – Turbia; 18 – Wietrzno; 19–21 – Zamiechów; 22 – Hrubieszów-Podgórze; 23 – Dobre

Tabl. II. Ciężarki tkackie z Polski południowo-wschodniej: 1 – Grodzisko Dolne (J. Podgórska-Czopek 2009, tabl. XCIII, 1); 2 – Hłomcza (A. Muzyczuk, E. Pohorska-Kleja 1994, tabl. V, 23); 3 – Korniaktów Północny (J. Podgórska-Czopek 1992, tabl. II, 4); 4 – Turbia (M. Zeylandowa 1966, tabl. VI, 6); 5 – Otałęż (J. Podgórska-Czopek 1999, tabl. I, 7); 6 – Strzyżów (A. Lubelczyk 1993, ryc. 7c); 7–8 – Lesko (A. Szałapata 1971, ryc. 3c, 3e)

Taf. II. Webgewichte aus Südostpolen: 1 – Grodzisko Dolne (J. Podgórska-Czopek 2009, Taf. XCIII, 1); 2 – Hłomcza (A. Muzyczuk, E. Pohorska-Kleja 1994, Taf. V, 23); 3 – Korniaktów Północny (J. Podgórska-Czopek 1992, Taf. II, 4); 4 – Turbia (M. Zeylandowa 1966, Taf. VI, 6); 5 – Otałęż (J. Podgórska-Czopek 1999, Taf. I, 7); 6 – Strzyżów (A. Lubelczyk 1993, Abb. 7c); 7–8 – Lesko (A. Szałapata 1971, Abb. 3c, 3e)

miechowa, na koniec wczesnego i początek młodszego okresu rzymskiego datowanych jest sześć zespołów z ciężarkami. Należą do nich znaleziska z Otałęży (J. Podgórska-Czopek 1999, s. 90, 95, tabl. I, 7; s. 112, 115, tabl. XI, 8) oraz z Mielca (P. Mitura 1999, s. 145).

Wszystkie okazy, poza zabytkiem z obiektu 464A z Zamiechowa, których forma została opisana w publikacjach, zaliczyć należy do zabytków stożkowatych lub w kształcie ostrosłupa ze ściętym wierzchołkiem, bardziej lub mniej zaokrąglonym. Jest to najbardziej powszechna odmiana ciężarków tkackich rejestrowana na osadach kultury przeworskiej. Ich cechą wspólną jest poprzeczny otwór na nici osnowy, przewiercony w pobliżu wierzchołka o średnicy wahającej się między 10 a 20 mm (J. Wielowiejski 1960, s. 129; T. Łaszczewska 1966, s. 51; K. Godłowski 1977, s. 110; A. Kokowski 1991, s. 80; 2004, s. 265). Rzadziej tego typu egzemplarze odnotowywane są w zespołach osadowych na terenie kultury wielbarskiej (J. Maik 2012, s. 60, ryc. 90), czy kultury luboszyckiej, w której występują z materiałami o niezbyt pewnym datowaniu lub innej przynależności kulturowej (G. Domański 1979, s. 62).

Ciężarki tkackie w formie stożka lub ostrosłupa, odkryte w zespołach kultury przeworskiej na terenie Podkarpacia, pod względem morfologii, wymiarów i technologii, są analogiczne do okazów odnotowanych na innych obszarach zajmowanych przez tę kulturę w okresie rzymskim i wędrowek ludów (np. E. Kaszewska 1968, s. 175, 178; G. Domański 1972, s. 419, ryc. 8; H. Machajewski 1995, s. 77; H. Wiklak 1995, s. 168, tab. IV, 15, XII, 6, 11; K. Barska 2001, s. 69, fot. 2; B. Abramek 2004, s. 332, 339; P. Łuczkiwicz 2008, s. 265, Abb. 8). Ich średnice lub wymiary podstawy mieszczą się w przedziale między 77×77 mm a 107×98 mm. Natomiast wysokości, zachowanych w pierwotnej wielkości egzemplarzy, wahają się w granicach 95–150 mm, a średnice otworów między 10 a 28 mm. Niestety w opublikowanych dotychczas materiałach z terenu południowo-wschodniej Polski wyraźnie brakuje informacji na temat wagi ciężarków zachowanych w całości lub zrekonstruowanych. Jedyne dane dotyczą egzemplarza z Łukawicy, którego waga wyniosła 0,64 kg (M. Piotrowski *et al.* 2006, s. 105) oraz niepublikowanego zabytku z Zamiechowa ob. 7 o wadze 1,5 kg. Zatem, na podstawie tak bardzo skromnych informacji można stwierdzić, że są to ciężarki typowe dla materiałów osadowych kultury przeworskiej. Z tym, że zbytek z Zamiechowa należałby do cięższych tego typu przedmiotów, podobnych do znalezisk z Przywozu, pow. Wieluń, datowanych na wczesny okres rzymski (I. Jadczykowska 1973, s. 130–134, 148–149). Ponadto dwa okazy z obszaru Podkarpacia posiadają dołki na szczycie partii wierzchołkowej. Ciężarek z Otałęży, ob. 16, ma trzy takie wgłębienia (tabl. II, 5), zaś zbytek z Leska z warstwy kulturowej na arze XXIV, jeden, będący prawdopodobnie odciskiem palca (tabl. II, 7). Odciski na partii wierzchołkowej ciężarka, tylko tym razem w kształcie krzyża, zarejestrowano na egzemplarzu odkrytym w obiekcie 6 na osadzie kultury przeworskiej w Różycach-Starej Wsi, stanowisko 3, pow. łowicki (H. Wiklak 1995, s. 168, tabl. IV, 15). Nie można wykluczyć, że ślady te mogą być związane z jakimś sposobem mocowania ciężarków do nici osnowy (zobacz T. J. Chmielewski 2009, s. 205).

Jedyny, jak się wydaje na podstawie dotychczas opublikowanych materiałów z obszaru południowo-wschodniej Polski, ciężarek płaskokulisty pochodzący z osady w Zamiechowie z ob. 464A, reprezentuje odmianę rzadziej spotykaną w ma-

teriałach z okresu rzymskiego² (J. Wielowiejski 1960, s. 129; K. Godłowski 1977, s. 110; A. Kokowski 1991, s. 80; 2004, s. 265). Średnice okazów tej grupy zwykle wahają się od 68 mm do 120 mm, grubości od około 15 mm do około 60 mm, średnice otworu zaś od 10 mm do 25 mm (J. Maik 2012, s. 60). W literaturze przedmiotu uważane są za element charakterystyczny dla inwentarzy kultury luboszyckiej (G. Domański 1979, s. 62; A. Kokowski 2004, s. 265; D. Żychliński 2011, s. 163). Na przykład na osadzie w Kötitz, Kr. Meissen na terenie Saksonii w jamie nr 2 odkryto aż czternaście tego typu egzemplarzy, które mogą stanowić dowód obecności warsztatu tkackiego (E. Meyer 1971, s. 330–331, Abb. 180: 1–4, 6–14; G. Domański 1979, s. 62; D. Żychliński 2011, s. 166). W zespołach tej kultury występują razem z zabytkami charakterystycznymi dla faz C2–C3 okresu rzymskiego (G. Domański 1979, s. 62; D. Żychliński 2011, s. 166). Nowsze opracowania wyraźnie wskazują, że tego typu ciężarki spotykane są także na obszarach bardziej odległych od terenów zajmowanych przez kulturę luboszycką, również w zespołach datowanych na wczesny okres rzymski (E. Banasiewicz 1989, s. 52, 59, ryc. 8: 7; A. Kokowski 1991, s. 80; D. Żychliński 2011; J. Maik 2012, s. 58–60, ryc. 89). Coraz liczniej rejestruje się je na osadach kultury przeworskiej, zwłaszcza w Wielkopolsce (D. Żychliński 2011, s. 163). Jednakże autor opracowania tej kategorii zabytków z osady w Cieślach, pow. poznański, uważa je za element obcy w inwentarzu kultury przeworskiej. Sądzi, iż na tereny Wielkopolski trafiły jako element wymiany lub zostały wykonane na wzór ciężarków użytkowanych przez ludność kultury luboszyckiej (D. Żychliński 2011, s. 167). Ich chronologia mieści się w przedziale od fazy C1 do okresu wędrowek ludów (D. Żychliński 2011, s. 167–168). Podobne datowanie, choć niewątpliwie także i starszą metrykę, mają znaleziska płaskokulistych ciężarków tkackich z obszaru kultury wielbarskiej i grupy masłomeckiej, gdzie stanowią odmianę dominującą (J. Maik 2012, s. 59–60). Takie egzemplarze w zespołach z wczesnego okresu rzymskiego odkryto na osadzie w Cedyni, pow. Chojna (R. Wołagiewicz 1960, s. 130, tabl. X, 5, 7; J. Maik 2012, s. 58–59, ryc. 89c–d). Z faz B2/C1–C1 znane są np. okazy z osady w Klonówce, pow. Starogard Gdański (P. Kalka 2005, s. 458–459, ryc. 16g; J. Maik 2012, s. 58–59, ryc. 89e), czy w Hrubieszowie-Podgórzu stan. 1A, pow. loco (E. Banasiewicz 1989, s. 52, 59, ryc. 8: 7; J. Maik 2012, s. 58–59). Podobnie jak ciężarek z Zamiechowa, jako znalezisko wyjątkowe można potraktować zbliżony płaskokulisty egzemplarz, pochodzący z obszaru Lubelszczyzny z osady kultury przeworskiej na stanowisku Dobre 2, pow. Opole Lubelskie (A. Kokowski 1991, s. 80–81, ryc. 37b; 2004, s. 265).

Jedynie zbliżone formą zabytki z obszaru Podkarpacia, tzn. płaskokuliste ciężarki gliniane, jednakże bez otworu do zawieszania na niciach osnowy, odkryto na osadach w Białobrzegach, stan. 8, w obiekcie nr 1 (J. Podgórska-Czopek 1991, s. 174, tabl. I, 2) oraz w Grodzisku Dolnym stan. 3 (J. Podgórska-Czopek 1991, s. 174, przypis 2).

² W tym miejscu należy jednak zaznaczyć, że ten typ znalezisk w publikacjach bywa także określany jako ciężarek do sieci (porównaj J. Maik 2012, s. 59, przypis 119, 121). Oczywiście dla egzemplarza z Zamiechowa takiej interpretacji w żadnym przypadku nie można wykluczyć. Natomiast w powyższej analizie brane było pod uwagę podobieństwo (kształt i wymiary) do analogicznych form, zarejestrowanych w materiałach datowanych na okres rzymski.

Ciężarki tkackie z osad kultury przeworskiej z obszaru południowo-wschodniej Polski

Webgewichte aus den Siedlungen der Przeworsk-Kultur aus Südostpolen

Lp.	Stanowisko	Obiekt	Kształt ciężarka	Wymiary ciężarka	Chron.	Literatura
1.	Chłopice, pow. Jarosław, stan. 16	552	stożkowaty lub w formie ostrosłupa z zaokrąglonymi narożnikami podstawy	ø ok. 80 mm H 87 mm do otworu ø otworu ok. 10 mm	MOR	niepublikowany
2.	Chłopice, pow. Jarosław, stan. 16	ar 180 warstwa kulturowa	niemożliwy do określenia (zachowany niewielki fragment)	—	MOR	niepublikowany
3.	Grodzisko Dolne, pow. Leżajsk, stan. 22	ar 36F warstwa kulturowa	ostrosłup z zaokrąglonymi narożnikami podstawy i ściętym wierzchołkiem	podstawa 84×62 mm H 95 mm	I–VII w.	J. Podgórska-Czopek 2009, s. 211–212, tabl. XCIII, 1
4.	Hłomcza, pow. Sanok, stan. 1	15	stożkowaty lub w formie ostrosłupa z zaokrąglonymi narożnikami podstawy i ściętym wierzchołkiem	H 115 mm ø otworu 10 mm	B2	A. Muzyczuk, E. Pohorska-Kleja 1994, s. 72, 85, tabl. V, 23
5.	Korniaktów Płn., pow. Łańcut, stan. 4b	warstwa kulturowa	stożkowaty lub w formie ostrosłupa z zaokrąglonymi narożnikami podstawy	fragment górnej części ø otworu 10 mm	MOR (C2)	J. Podgórska-Czopek 1992, s. 201, 203, tabl. II, 4; M. Piotrowski <i>et al.</i> 2006, s. 107, ryc. 7: 2
6.	Krasiczyn, pow. Przemyśl	6	brak danych	brak danych	MOR	A. Przewoźnik 1964, s. 29
7.	Lesko, pow. loco	ar XXIV warstwa kulturowa	ostrosłup z zaokrąglonymi narożnikami podstawy i ściętym wierzchołkiem z odciskiem palca	podstawa 99×91 mm H 136 mm ø otworu 16 mm	POR	A. Szałapata 1971, s. 125, 127, ryc. 3c; A. Barłowska 1984, s. 76, 86, tabl. IV, 5; M. Piotrowski <i>et al.</i> 2006, s. 107, ryc. 7: 1
8.	Lesko, pow. loco	ar XXV warstwa kulturowa	fragment, pierwotnie prawdopodobnie w formie ostrosłupa	fragment gr. 63 mm ø otworu 20 mm	POR	A. Szałapata 1971, s. 125, 127, ryc. 3e; A. Barłowska 1984, s. 76, 86, tabl. IV, 4; M. Piotrowski <i>et al.</i> 2006, s. 107, ryc. 7: 14
9.	Łukawica, pow. Lubaczów, stan. 22	116	ostrosłup z zaokrąglonymi narożnikami podstawy i ściętym wierzchołkiem	podstawa 107×98 mm H 109 mm ø otworu 28 mm	POR	M. Piotrowski <i>et al.</i> 2006, s. 104, 106, ryc. 6
10.	Mielec, pow. loco, stan. 16	17	brak danych	brak danych	B2–C1a	P. Mitura 1999, s. 145
11.	Otałęż, pow. Mielec, stan. 1	16	stożkowaty ze ściętym wierzchołkiem z trzema dołkami na szczycie	ø zach. ok. 66 mm H zach. ok. 88 mm ø otworu ok. 14 mm	B2–C1a	J. Podgórska-Czopek 1999, s. 90, 95, tabl. I, 7; M. Piotrowski <i>et al.</i> 2006, s. 107, ryc. 7: 3
12.	Otałęż, pow. Mielec, stan. 1	„2–4”	stożkowaty ze ściętym wierzchołkiem	fragment ø otworu ok. 10 mm	B2–C1a	J. Podgórska-Czopek 1999, s. 112, 115, tabl. XI, 8
13.	Ożańsk, pow. Jarosław, stan. 13	1400	fragment, pierwotnie prawdopodobnie stożkowatego lub w formie ostrosłupa	H zach. ok. 50 mm	MOR	niepublikowany
14.	Skopanie, pow. Tarnobrzeg	brak danych	brak danych	brak danych	OR	A. Krauss 1963, s. 351
15.	Strzyżów, pow. loco, stan. 15	17	ostrosłup z zaokrąglonymi narożnikami podstawy i ściętym wierzchołkiem	ø 77 mm H 117 mm ø otworu 23 mm	POR	A. Lubelczyk 1993, s. 201, 202, ryc. 7c; M. Piotrowski <i>et al.</i> 2006, s. 107, ryc. 7: 4
16.	Strzyżów, pow. loco, stan. 15	17	brak danych	brak danych	POR	A. Lubelczyk 1993, s. 201
17.	Turbia, pow. Stalowa Wola	35	fragment prawdopodobnie stożkowatego lub w formie ostrosłupa	ø 100 mm H zach. ok. 100 mm	OR	M. Zeylandowa 1966, s. 215, tabl. VI, 6
18.	Wietrzno, pow. Krosno	warstwa orna	brak danych	brak danych	OR?	J. Janowski 1968, s. 149–150
19.	Zamiechów, pow. Jarosław, stan. 1	7	stożkowaty z zaokrąglonym wierzchołkiem i częściowo nawierconym otworem	ø 100 mm H 120 mm ø otworu ok. 10 mm	B2–C1	niepublikowany
20.	Zamiechów, pow. Jarosław, stan. 1	272	stożkowaty z uszkodzoną częścią wierzchołkową	ø 80 mm H ok. 150 mm ø otworu 10 mm	B2–C1	niepublikowany
21.	Zamiechów, pow. Jarosław, stan. 1	464A	płaskokulisty z częściowo nawierconym otworem	ø 68 mm, gr. 32 mm ø otworu 12 mm	B2–C1	niepublikowany

Analizując materiały ruchome, będące świadectwem wytwórczości tkackiej ludności kultury przeworskiej, nie można pominąć obiektów, w których te zabytki zostały odkryte. Na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat ukazało się wiele opracowań odnoszących się do tego typu znalezisk (zob. A. Michałowski, A. Sikorski 2011, s. 137, 139, tam dalsza literatura). Ich autorzy prezentują teorię, że na osiedlach pradziejowych produkcja włókiennicza odbywała się w obiektach do tego specjalnie przeznaczonych, czyli samodzielnych przędzalniach i tkalniach (A. Michałowski, A. Sikorski 2011, s. 137). Budynki te charakteryzowały się zwykle niewielkimi rozmiarami o obniżonym poziomie podłogi, w których mogły także znajdować się różnego rodzaju urządzenia grzewcze. Głównym elementem wyposażenia tego typu obiektów był warsztat tkacki (A. Michałowski, A. Sikorski 2011, s. 137). Inne prace natomiast przedstawiają koncepcję, według której obiekty, szczególnie te zaopatrzone w urządzenia grzewcze, mogły pełnić jednocześnie funkcję mieszkalną i gospodarczą, związaną np. z wytwórczością tkacką, a krosna stanowiły jedynie ich dodatkowe wyposażenie (porównaj I. Jadczykowa 1982, s. 224; A. Michałowski 2011, s. 165).

Przypuszczalnie w ten sam sposób, jako tkalnie lub budynki mieszkalno-gospodarcze, były wykorzystywane obiekty o charakterze ziemnym, rejestrowane na obszarze kultury przeworskiej (A. Michałowski, A. Sikorski 2011, s. 139; A. Michałowski 2011, s. 164–168). W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na to, że umieszczenie warsztatów tkackich w ziemiankach prawdopodobnie mogło być związane ze specyficznymi warunkami panującymi w ich wnętrzu, a mianowicie ze stabilną wilgotnością powietrza. Miała ona pozytywny wpływ na użytkowaną do tkania przędzę, przeciwdziałała pętlaniu i kruszeniu się nici, zwłaszcza nici lnianych (A. Michałowski, A. Sikorski 2011, s. 139; A. Michałowski 2011, s. 165). Najważniejszą przesłanką do określenia obiektu jako miejsca produkcji włókienniczej jest oczywiście obecność przęślików i ciężarków tkackich w ich wypełniskach. Ta druga kategoria zabytków świadczy o wykorzystaniu pionowych krosien. Budowano je z dwóch rozwidlonych słupów (staciw), na których ułożony był wał (nawój), służący do zwijania gotowej tkaniny. Do niego mocowano osnowę, zaś ciężarki gliniane przywiązane były do nici osnowy w celu ich naprężenia (T. Łaszczewska 1966, s. 37, ryc. 15). Zatem oprócz występowania w obiektach samych ciężarków tkackich, istotną przesłanką, świadczącą o użytkowaniu ich jako budynków do produkcji tkanin, są ślady lokalizacji warsztatu tkackiego w postaci dodatkowych dołków posłupowych. Mogą one stanowić pozostałość staciw krosna (A. Michałowski 2011, s. 166).

Analiza funkcji obiektów typu ziemiankowego z terenu kultury przeworskiej, na podstawie konstrukcji oraz zawartości ich wypełnisk pokazała, że w wielu z nich zaobserwowano elementy świadczące o produkcji tekstyliów (A. Michałowski 2011, s. 166). Co najmniej w przypadku kilku domostw, zarejestrowano zgrupowanie ciężarków tkackich, którym towarzyszyły pary słupów pod staciwa krosien. W opracowaniach wymieniane są domostwa z osad w Poznaniu, Wólce Łasieckiej, Leśnicy, Piwonicach i Tokarni (I. Jadczykowa 1983, s. 224; A. Michałowski, A. Sikorski 2011, s. 145). Jako wzorcowy

przykład może posłużyć tutaj często przytaczany w literaturze przedmiotu obiekt z osady w Ożarowie Mazowieckim, datowany na II–III w. n.e. W ziemiance na stanowisku 23, między dwoma słupami centralnie ułożonymi na osi obiektu, odkryto 28 lub 29 stożkowatych ciężarków tkackich, ułożonych w dwóch rzędach na długości około 3,75 m. Pierwotnie krosno prawdopodobnie miało szerokość około 3 m i umieszczone było w ziemiance o wymiarach około 5,50×2,20 m (K. Barska 2001, s. 69–73; 2004, s. 45–54). Niestety nie we wszystkich obiektach, w których odnotowano elementy krosien, czytelne są ślady dołków posłupowych po ich staciwach. Czasem przesłanką wskazującą na umiejscowienie krosna może być również zagłębienie, schodzące poniżej poziomu dna obiektu, w którym znajdowała się tkalnia. Tego typu warsztaty spotykane są na obszarach północnych Niemiec, Holandii, Danii, czy Francji (A. Michałowski, s. 166). Powszechnie przytaczany jest przykład takiego obiektu ze stanowiska w Bucov-Ploiești z Rumunii, datowany na III w. n.e. (M. Comșa 1968, s. 285, Abb. 1; A. Michałowski, A. Sikorski 2011, s. 147; A. Michałowski 2011, s. 166–167, ryc. 87). Na obszarze osadnictwa kultury przeworskiej ziemianki z zagłębieniami, którym towarzyszyły przęśliki lub ciężarki tkackie odkryte zostały na stanowisku 1 w Szymanowicach, pow. Legnica, ob. 146E z materiałami z fazy A1–A2 młodszego okresu przedrzymskiego (A. Michałowski, A. Sikorski 2011), a także na stanowisku 14 w Sobieszynie, pow. Ryki, ob. 45, datowanym na fazę B2 okresu rzymskiego (P. Łuczkiwicz 2008, s. 264–265, Abb. 7). Przypuszczalnie podobną konstrukcję i usytuowanie krosien zaobserwowano także na osadzie w Kucowie, stan. 1, pow. Bełchatów, w ziemiance nr IV (ob. 120) (H. Machajewski 1995, s. 104, 134, tabl. XV; A. Michałowski, A. Sikorski 2011, s. 147, ryc. 10). Do wyjątkowych przypadków należą obiekty z konstrukcją z polepy, prawdopodobnie stanowiącą podstawę, której celem miała być stabilizacja pionowego krosna. Taką sytuację zarejestrowano na stanowisku 22 w Łukawicy, pow. Lubaczów, gdzie w części zagłębionej budynku nr 116 odkryto strukturę z polepy z pionowymi otworami, podłużnymi zagłębieniami oraz belką drewnianą, w którą był częściowo wlepiony ciężarek tkacki w formie ostrosłupa (M. Piotrowski *et al.* 2006, s. 103, ryc. 3). Według autorów opracowania tego stanowiska przypuszczalnie specyfika podłoża z piasku spowodowała konieczność zbudowania takiego dodatkowego wzmocnienia, stabilizującego ramę pionowego warsztatu tkackiego. Jednakże nie wykluczają oni także możliwości, że ciężarek nie był powiązany z opisaną powyżej konstrukcją, a jedynie wtórnie w niej wykorzystany (M. Piotrowski *et al.* 2006, s. 108–109). Konstrukcję z polepy towarzyszącą ciężarkom tkackim odkryto również na osadzie w Strzyżowie, pow. loco, gdzie jednakże zinterpretowano ją jako przypuszczalną pozostałość pieca lub prażelnicy (A. Lubelczyk 1993, s. 201).

Analiza obiektów z ciężarkami tkackimi z osady w Zamiechowie ukazała, że pod względem formy wszystkie należą do budynków ziemnych o konstrukcji słupowej, natomiast nie stwierdzono w ich obrębie dodatkach zagłębień – piwniczek (tabela 2).

Ziemianka nr 7 z konstrukcją sześciosłupową – podtyp 2.1.1.B (A. Michałowski 2011, s. 118–122), reprezentuje typ

Charakterystyka obiektów ziemnych z ciężarkami tkackimi z osad kultury przeworskiej w Chłopicach, Ożańsku i Zamiechowie

Charakteristik der Bodenobjekte mit den Webgewichten aus den Siedlungen der Przeworsk-Kultur in Chłopice, Ożańsk und Zamiechów

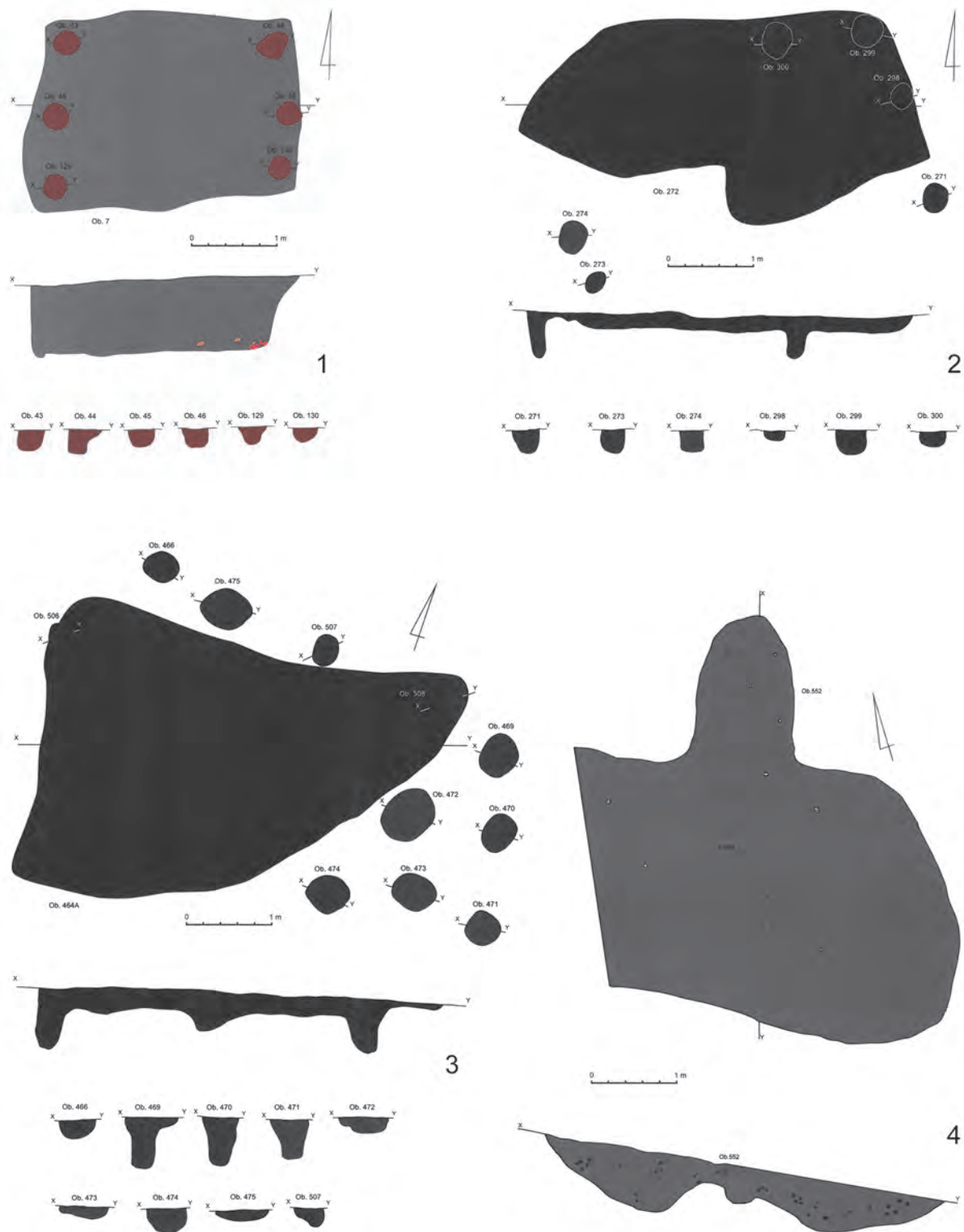
Lp.	Stanowisko	Nr obiektu	Kształt zarysu	Kształt profilu	Powierzchnia	Głębokość	Elementy konstrukcji naziemnej	Materiał zabytkowy
1.	Chłopice 16	552	nieregularny, zbliżony do owalnego z występowaniem w ścianie N misowaty z dwoma zagłębieniami		około 21 m ² (4,70×4,40 m)	0,72 m	prawdopodobnie pozostałość po 1 dołku posłupowym w pobliżu występu w ścianie N	135 fr. ceramiki, 50 kości zw., 28 fr. polepy, żuźle, 5 kamieni, 1 fr. ciężarka glinianego, 1 przęślik gliniany, 1 ośelka kamienna
2.	Ożańsk 13	1400	zblizony do prostokąta	nieregularny	8,5 m ² (1,94×4,40 m)	0,44 m	brak	37 fr. ceramiki, 10 kości zw., 6 fr. polepy, 4 kamienie, 1 przęślik gliniany, 1 fr. ciężarka tkackiego
3.	Zamiechów 1	7	prostokątny	nieckowaty z płaskim dnem	6,4 m ² (3,20×2,00 m)	0,88 m	6 dołków posłupowych w narożnikach i w połowie krótszych ścian	186 fr. ceramiki, 15 kości zw., 1 kamień, 566 fr. polepy, 1 ciężarek gliniany
4.	Zamiechów 1	272	zblizony do czworokątnego	nieckowaty	12,5 m ² (5,00×2,50 m)	0,54 m	8 dołków posłupowych, w tym 7 wewnątrz po obwodzie	23 fr. ceramiki, 83 kości zw., 75 fr. polepy, 1 ciężarek gliniany
5.	Zamiechów 1	464A	trójkątny, pierwotnie prawdopodobnie prostokątny	nieckowaty	prawdopodobnie 18,5 m ² (5,30×3,50 m)	0,64 m	12 dołków w obrębie i poza granicami obiektu	32 fr. ceramiki, 76 kości zw., 177 fr. polepy, 1 ciężarek gliniany, fr. przedmiotu żelaznego, 21 fr. bursztynu

budynku z dwoma sochami umieszczonymi pośrodku krótszych ścian, podtrzymującymi belkę ślimeniową (tabl. III, 1). Natomiast cztery słupy narożne prawdopodobnie mogły stanowić dodatkową podporę dla połaci dachu (A. Michałowski 2011, s. 118). Charakteryzują się regularną formą zarysu nawiązującą do prostokąta, dość dużymi rozmiarami i niewielką głębokością średnio liczącą 0,4 m (A. Michałowski 2011, s. 119–121). Pod tym względem obiekt nr 7 z Zamiechowa nie jest typowy i należy go zaliczyć do najmniejszych oraz najgłębszych przykładów ziemianek tej grupy zarejestrowanych na obszarze kultury przeworskiej. Obiekt ten był usytuowany w zachodniej części stanowiska w pewnym oddaleniu od dwóch opisanych poniżej budynków ziemnych.

Do ziemianek o dość regularnej konstrukcji słupowej zaliczyć należy również obiekt 272, odnotowany we wschodniej części stanowiska 1 w Zamiechowie (tabl. III, 2). Jej zarys pierwotnie prawdopodobnie zbliżony był do czworokątnego i wydaje się, że należałoby ją przyporządkować do grupy bu-

dynków ośmiosłupowych o dachach ślimeniowo-sochowych – podtyp 2.1.1.C (A. Michałowski 2011, s. 122–123). W konstrukcji tej obok czterech słupów narożnych i soch ustawionych pomiędzy nimi w ścianach szczytowych, pojawia się dodatkowa para słupów ulokowana w dłuższych ścianach (A. Michałowski 2011, s. 122). Charakteryzują się regularnymi jamami o dużych powierzchniach, ale niewielkich głębokościach sięgających 0,3 m (A. Michałowski 2011, s. 123). W przypadku obiektu 272 miąższość jego wynosi 0,54 m, co stanowi wartość większą niż w podobnych ziemiankach. Ziemianka ta miała po trzy słupy w krótszych ścianach obiektu, z tym że dwa od strony południowej wystawały poza zarys obiektu, co mogłoby sugerować obecność jakiegoś zadaszenia przed budynkiem. Dodatkowo ślady jednego dołka posłupowego zarejestrowano pośrodku wschodniej części obiektu.

Obiekt 464A miał bardziej nieregularny kształt, pierwotnie przypuszczalnie czworokątny (tabl. III, 3). Jego powierzchnia wynosi około 18 m², a głębokość 0,64 m. Jednak nie zachował

Tabl. III. Obiekty z ciężarkami tkackimi z badań przedinwestycyjnych na trasie budowy autostrady A4: 1 – Zamiechów, stan. 1, ob. 7; 2 – Zamiechów, stan. 1, ob. 272; 3 – Zamiechów, stan. 1, ob. 464A; 4 – Chłopice, stan. 16, ob. 552 (rys. 1–3 – I. Florkiewicz, 4 – A. Kondrat)

Taf. III. Objekte mit Webgewichten – Ausgrabungen im Vorfeld des Baus der Autobahn A4: 1 – Zamiechów, Fst. 1, Obj. 7; 2 – Zamiechów, Fst. 1, Obj. 272; 3 – Zamiechów, Fst. 1, Obj. 464A; 4 – Chłopice, Fst. 16, Obj. 552 (Abb. 1–3 – I. Florkiewicz, 4 – A. Kondrat)

się cały zarys obiektu, więc trudno jest jednoznacznie określić jego faktyczną wielkość. Podobna sytuacja dotyczy układu słupów, ponieważ należy brać pod uwagę możliwość nałożenia się zarysu ziemianki na jakąś starszą konstrukcję słupową lub obecność jakiegoś rodzaju zadaszania poza budynkiem.

Natomiast obiekt 552 z ciężarkiem tkackim ze stanowiska nr 16 w Chłopicach miał dość nieregularny kształt (tabl. III, 4). Jego zachodnia część została uszkodzona przez współczesny wkop kanalizacyjny. Od strony południowej zarysował się dość prosty przebieg ściany, od strony wschodniej obiekt miał zaokrąglony zarys, a od strony północnej widoczny był w ścianie półowalny występ. Na niżej zadokumentowanych poziomach obiekt miał bardzo nieregularny kształt. W przekroju pionowym widoczne były dwa misowate zagłębienia od strony północnej i południowej, a między nimi jeszcze jedno mniejsze o zaokrąglonym dnie (pozostałość po ewentualnym słupe?). Maksymalnie jama sięgała głębokości 0,72 m.

Materiał odkryty w wypełniskach opisanych powyżej budynków ziemnych wskazuje, że w większości przypadków należy brać pod uwagę mieszkalny charakter analizowanych obiektów. Chociaż wielkość obiektu nr 7 z Zamiechowa może poddawać w wątpliwość taką interpretację. W literaturze przedmiotu jako mieszkalne określane są obiekty o powierzchni na-

wet poniżej 8 m², jednak wówczas sądzi się, że stanowiły one część większych obiektów naziemnych (I. Jadczykowska 1983, s. 190–191; Z. Kobyliński 1988, s. 41–42). Nie można także wykluczyć, że taki mały budynek ziemny był wykorzystywany jako obiekt „pomocniczy” domostw naziemnych. Zatem mógł pełnić funkcję gospodarczą, np. związaną z włókiennictwem, biorąc pod uwagę jego głębokość, a w czasie zimy służyć także jako mieszkanie (A. Michałowski 2011, s. 163). W przypadku obiektów 272 i 464A z Zamiechowa, a przypuszczalnie także obiektu 552 z Chłopic, prawdopodobnie mamy do czynienia z obiektami o przeznaczeniu mieszkalno-gospodarczym. Układ dołków zlokalizowanych w obrębie obiektów z Zamiechowa pozwala na przyjęcie hipotezy o lokalizacji w ich wnętrzach warsztatów tkackich. Materiał bursztynowy odkryty w ziemiance 464A może dodatkowo jeszcze wzmocnić tezę o jego gospodarczym przeznaczeniu.

W przypadku obiektu 1400 z Ożańska, stanowisko 13 mamy do czynienia z jamą o zarysie zbliżonym do prostokątnego, nieregularnym profilu i głębokości do 0,44 m. Na tej podstawie nie można wykluczyć, że stanowi ona pozostałość budynku ziemnego o konstrukcji bezsłupowej. Tak małe obiekty pełniły prawdopodobnie funkcje gospodarcze, być może magazynowe (A. Michałowski 2011, s. 164).

PODSUMOWANIE

Przedstawione powyżej informacje wydają się wskazywać, że działalność włókiennicza stanowiła dosyć istotny element tzw. wytwórczości „przydomowej” ludności kultury przeworskiej, zamieszkującej w okresie rzymskim obszary dzisiejszej południowo-wschodniej Polski. Nowo odkryte znaleziska ciężarków tkackich, pochodzące z osad kultury przeworskiej w Zamiechowie, stan. 1, Chłopicach, stan. 16 oraz Ożańsku, stan. 13, niedawno przebadanych w ramach prac przedinwestycyjnych na trasie budowy autostrady A4 w województwie podkarpackim, stanowią uzupełnienie i zarazem potwierdzenie tej tezy. Analiza opisanych egzemplarzy oraz analogicznych, opublikowanych już materiałów z terenu południowo-wschodniej Polski, pod kątem formy, wielkości, ciężaru i chronologii ukazała, że podobnie jak na innych obszarach zajmowanych przez osadnictwo kultury przeworskiej, najczęściej odnotowywanym typem ciężarków są formy stożkowate lub w kształcie ostrosłupa, służące do obciążania nici osnowy pionowego warsztatu tkackiego. Niestety stan publikacji, zwłaszcza starszych materiałów, nie jest na tyle zadowalający, żeby można było przeprowadzić szczegółowe badania we wszystkich

wymienionych powyżej aspektach. Zatem jako postulat dla przyszłych opracowań zawierających tego typu znaleziska, należałoby umieścić apel o jak najbardziej precyzyjny opis, zawierający wymiary, a także ciężar zabytków w przypadku okazów zachowanych w całości lub zrekonstruowanych oraz dokładną dokumentację rysunkową.

Na terenie Podkarpacia ciężarki tkackie odkrywano były zwykle jako pojedyncze egzemplarze. Niestety na tym obszarze nie odnotowano skupiska obciążników, będącego bezpośrednim świadectwem obecności krosien. Zatem jedyną przesłanką mogącą wskazywać na pozostałości warsztatu są dodatkowe dołki posłupowe, rejestrowane w obrębie obiektów. Analiza obiektów z ciężarkami tkackimi z Zamiechowa, Chłopic i Ożarowa ukazała, że przypuszczalnie w większości przypadków mamy tu do czynienia z ziemiankami o charakterze mieszkalnym, w których dodatkowo mogła być prowadzona działalność włókiennicza. Świadczą o tym zarówno forma, czy konstrukcja obiektów, jak i charakter materiału zabytkowego odkrytego w ich wypełniskach.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Abramek B.
2004 Dwa domy ze schyłkowej fazy kultury przeworskiej z Walkowa-Kurnicy, st. 1, gm. Osjaków, woj. łódzkie, datowane metodą radiowęglową, „PMMAiE”, Seria Archeologiczna, nr 42, s. 327–360.
- Banasiewicz E.
1989 Kompleks osadniczy grupy masłomeckiej w Hrubieszowie-Podgórzu w woj. zamojskim, [w:] Gurba J., Kokowski A. (red.), *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim*, t. 2, Lublin, s. 47–61.
- Barłowska A.
1984 Osada z późnego okresu wpływów rzymskich w Lesku, woj. Krosno, „MSROA za lata 1976–1979”, s. 51–101.
- Barska K.
2001 Warsztat tkacki z Ożarowa, „ZOW”, t. 56, s. 69–73.
2004 The Roman Period Warp-Weighted Loom from Ożarów Mazowiecki, Poland, [w:] Maik J. (red.), *Priceless Invention of Humanity – Textiles, Report from the 8th North European Symposium for Archaeological Textiles, 8–10 May 2002 in Łódź, Poland*, „Acta Archaeologica Lodziensia”, nr 50/1, Łódź, s. 45–54.
- Comşa M.
1968 Eine Trittwebstuhlgrube aus dem 3. Jh. U.Z. in Bucov-Ploieşti, [w:] Jażdżewski K. (red.), *Liber Iosepho Kostrzewski octogenario a veneratoribus dicatus*, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 284–287.
- Chmielewski T. J.
2009 *Po nitce do kłębka... O przędzalnictwie i tkactwie młodszej epoki kamienia w Europie środkowej*, Warszawa.
- Domański G.
1972 Stanowisko hutnicze i osady z Tarchalic, pow. Wołów, stan. 1, „Spr. Arch.,” t. 24, s. 391–438.
1979 *Kultura luboszycka między Łabą a Odrą w II–IV wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Godłowski K.
1977 Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku (część II), „Mat. Star. Wcz.,” t. 4, s. 7–237.
- Jadczykowa I.
1973 Budynki mieszkalne osady produkcyjnej w Przywozie, pow. Wieluń, cz. 1, „PMMAiE”, t. 20, s. 129–162.
1983 Budownictwo mieszkalne ludności kultury przeworskiej na obszarze Polski, „PMMAiE”, t. 28 (1981), s. 109–247.
- Janowski J.
1968 Materiały kultury przeworskiej (?) ze wsi Wietrzno, przysiółek Bania, pow. Krosno, „MSROA za rok 1966”, s. 146–151.
- Kalka P.
2005 Osada ludności kultury wielbarskiej w Klonówce, gm. Starogard Gdański, stan. 47 (na trasie autostrady A1 nr 140). Badania w latach 2000–2003, [w:] Fudziński M., Paner H. (red.), *XIV Sesja Pomorzoznawcza, vol. I, Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, Gdańsk, s. 441–470.
- Kaszewska E.
1966 Sprawozdanie z badań w Toporowie, pow. Wieluń, w latach 1960–1964, „PMMAiE”, nr 13, s. 169–191.
- Kobyliński Z.
1988 *Struktury osadnicze na ziemiach polskich u schyłku starożytności i w początkach wczesnego średniowiecza*, Wrocław.
- Kokowski A.
1991 *Lubelszczyzna w młodszym okresie przedrzymskim i w okresie rzymskim*, Lublin.
- 2004 Burgundowie, czyli kultura luboszycka, [w:] *Wandalowie strażnicy bursztynowego szlaku*, Lublin–Warszawa, s. 263–269.
- Krauss A.
1963 Odkrycia archeologiczne w Tarnobrzeskim Zagłębiu Siarki w latach 1957–1961, „MA”, t. 4, s. 347–353.
- Lubelczyk A.
1993 Sprawozdanie z sondażowych badań wykopaliskowych przeprowadzonych w roku 1992 na stanowisku nr 2 w Jazowej i nr 15 w Strzyżowie, woj. Rzeszów, „MSROA za lata 1991–1992”, s. 197–204.
- Łaszczewska T.
1966 Pradzieje włókiennictwa, [w:] Kamińska J., Turnau I. (red.), *Zarys historii włókiennictwa na ziemiach polskich do końca XVIII wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 21–53.
- Łuczkiwicz P.
2008 Sobieszyn, Fdst. 14, pow. Ryki, Wojw. Lubelskie. Eine Siedlung der Przeworsk-Kultur aus jüngeren vorrömischen Eisenzeit und der frühromischen Kaiserzeit in Ostpolen, [w:] Droberjar E., Komoróczy B., Vachútová D. (red.), *Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů*, Brno, s. 259–278.
- Machajewski H.
1995 Osada ludności kultury przeworskiej na stanowisku 1 w Kucowie, gm. Kleszczów, woj. Piotrków Trybunalski, „PMMAiE”, nr 37–38, s. 65–139.
- Maik J.
1977 Tkaniny z okresu rzymskiego z terenu Polski, „Pomorania Antiqua”, t. 7, s. 77–145.
1988 *Wyroby włókiennicze na Pomorzu z okresu rzymskiego i ze średniowiecza*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
2012 *Włókiennictwo kultury wielbarskiej*, Łódź.
- Meyer E.
1976 *Die germanischen Bodenfunde der spätrömischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Sachsen, I. Katalog*, Berlin.
- Michałowski A.
2003 *Osady kultury przeworskiej z terenów ziem polskich*, Poznań.
2011 *Budownictwo kultury przeworskiej*, Poznań.
- Michałowski A., Sikorski A.
2011 Budynek ziemiankowy w Szymanowicach, pow. Legnica, woj. dolnośląskie, stan. 1 – obiekt 146E. Uwagi o obiektach z warsztatami tkackimi na osadach ludności kultury przeworskiej, „Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis” M 16, s. 135–151.
- Mitura P.
1999 Osada kultury przeworskiej w Mielcu, stanowisko 16, woj. rzeszowskie, [w:] Czopek S., Kokowski A. (red.), *Na granicach antycznego świata*, Rzeszów, s. 141–152.
- Muzyczuk A., Pohorska-Kleja E.
1994 Wyniki badań wykopaliskowych w Hłomczy, gm. Sanok, woj. krośnieńskie w latach 1981–1985, część I – Materiały, „MSROA za rok 1993”, s. 55–154.
- Piotrowski M., Dąbrowski G., Ficner H., Grabiec P.
2006 Czy w Łukawicy znaleziono relikty warsztatu tkackiego z okresu rzymskiego?, „RPrzemyski”, t. 42, s. 101–112.
- Podgórska-Czopek J.
1991 Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na osadach kultury przeworskiej w Białoźbrzegach, stanowisko 8 i Budach

- Łańcuckich, stanowisko 5, woj. Rzeszów (badania 1984), „MSROA za rok 1980–1984”, s. 173–177.
- 1992 Osada z okresu rzymskiego na stanowisku 4b w Korniańcu Północnym, woj. Rzeszów, „MSROA za rok 1985–1990”, s. 201–208.
- 1999 Osada z okresu rzymskiego w Otałęży, pow. Mielec, woj. podkarpackie (stanowisko 1), „MSROA”, t. 20, Rzeszów, s. 89–163.
- 2009 *Grodzisko Dolne. Stanowisko 22 – wielokulturowe stanowisko nad Dolnym Wisłokiem. Część II. Okresy rzymski i wczesnosłowiański* (= *Colectio Archaeologica Ressoviensis*, t. 12), Rzeszów.
- Przewoźnik A.
- 1964 Wyniki prac wykopaliskowych na osadzie z okresu wpływów rzymskich w Krasieczynie, pow. Przemyśl, „SROA za rok 1964”, s. 29–30.
- Reszczyńska A., Rogóż J., Makowicz-Poliszot D., Tomek T.
- 2013 A unique double burial from a Przeworsk Culture settlement context at Zamiechów, site 1, woj. podkarpackie, „AAC”, t. 48, s. 135–170.
- Szałapata A.
- 1971 Ratownicze badania archeologiczne osady z późnego okresu rzymskiego w Lesku, „MSROA za rok 1967”, s. 124–127.
- Wiklak H.
- 1995 Osada kultury przeworskiej w Róźycach-Starej Wsi na stanowisku 3, w woj. skierniewickim, „PMMAiE”, nr 37–38, s. 141–196.
- Wołągiewicz R.
- 1960 Osada i grób z okresu rzymskiego w Cedyni nad Odrą, „Materiały Zachodniopomorskie”, t. 6, s. 97–158.
- Zeylandowa M.
- 1966 Materiały z badań archeologicznych w Turbi, pow. Tarnobrzeg, „MA”, t. 7, s. 205–236.
- Żychliński D.
- 2011 Płaskokuliste ciężarki tkackie z osady w Cieślach, pow. poznański, woj. wielkopolskie, [w:] Domański G. (red.), *Nadodrze w starożytności. Konferencja Grabice 23–30 czerwca 2004 roku*, Zielona Góra, s. 163–169.

Agnieszka Reszczyńska

Neue Materialien zur Erforschung der Weberei der Przeworsk-Kultur aus dem Gebiet Südostpolens

Zusammenfassung

In dem Beitrag präsentierte man die neu entdeckten aus den Siedlungen der Przeworsk-Kultur in Zamiechów, Fst. 1, Chłopice, Fst. 16 und Ożańsk, Fst. 13 stammenden Webgewichte. Die genannten Fundstellen wurden neulich im Vorfeld der Investitionsarbeiten an der Autobahn A4 auf dem Gebiet der Woiwodschaft Karpatenvorland freigelegt. Die registrierten Exemplare analysierte man hinsichtlich ihrer Form, Größe, ihres Gewichts wie auch der Chronologie im Vergleich zu ähnlichen bereits schon veröffentlichten aus Südostpolen stammenden Materialien der Przeworsk-Kultur. Auf dieser Grundlage stellte man fest, dass zu den am häufigsten registrierten Webgewichttypen, analog zu anderen Besiedlungs-

gebieten der Przeworsk-Kultur, die kegel-, oder pyramidenförmige Webgewichte gehören. Sie dienten zum Beschweren des Kettenfadens des Webstuhls. Auf einer der Fundstellen registrierte man auch ausnahmsweise eine flachkugelige Form des Webgewichts, die für die Materialien der Luboszyce- und Wielbark- Kultur kennzeichnend ist.

Analysiert wurden auch die Befunde, aus denen die behandelten Webgewichte stammten. Aufgrund ihrer Umrisse, Größe und Anordnung der Pfostenlöcher unternahm man den Versuch, ihre Funktion zu bestimmen und ihre eventuellen Verbindungen zur Webtätigkeit zu interpretieren.

